

पाल्याच्या अध्ययनात पालकांचा सहभाग : एक सर्वेक्षणात्मक अभ्यास

लता गुप्ते

असिस्टंट प्रोफेसर शिक्षणशास्त्र महाविद्यालय, नंदुरबार

१) प्रास्ताविक :

सध्या १०, १२ वी परीक्षेचा काळ सुरु आहे. त्या बरोबरच लगेच शाळेच्या परीक्षांचा काळ सुरु होईल. या सर्व परीक्षा कालावधीत पालकांवर प्रचंड ताण, दडपण आलेले दिसते. त्यांच्या वागण्यात बोलण्यात आणि दैनंदिन व्यवहारात अप्रत्यक्ष व प्रत्यक्षपणे पाल्याच्या परीक्षेबाबत चिंता, धाकधुक प्रकर्षाने जाणवते. पाल्याचा अभ्यास त्याची प्रगती त्याची शैक्षणिक प्रगती सर्व गोष्टी जणू काही पालकांवर अवलंबून आहे. पालकच स्वतः असे समजू लागतात. कुठेही समारंभ, एखादे नाटक, एखादे T.V. सिरियल किंवा गाण्याच्या मौजमजेच्या कार्यक्रमासाठी? सध्या फारचा गुरफटले आहात तुम्ही १० व १२ वी मुलांच्या त्यामुळे ? म्हणजे पालकांचीच परीक्षा आहे असे वाटते. पालकांचीच तारांबळ उडतांना दिसते. पालकच भावांवालेले दिसतात असे सर्व चित्र ग्रामीण, शहरी सर्व भागात दिसते. या निरीक्षणावरूनच पाल्याच्या अध्ययनात पालकांचा सहभाग याबाबत सर्वेक्षण करावे असे संशोधिकेला वाटले. ही आज काळाची गरज आहे. असे वाटले.

२) शीर्षक : पाल्याच्या अध्ययनात पालकांचा सहभाग : एक सर्वेक्षणात्मक अभ्यास

३) उद्दिष्टे :

- १) पालकांचा पाल्यांच्या अध्ययनाबाबत जागरुकतेचा अभ्यास करणे.
- २) पालकांच्या पाल्याकडून अपेक्षांचा अभ्यास करणे.
- ३) पाल्याच्या अध्ययनात पालकांचा सहभागाचा अभ्यास करणे.
- ४) पालकांच्या पाल्यांना अभ्यास बाबत पुरविण्यात येणाऱ्या सोयी सुविधांचा अभ्यास करणे.

४) गृहितके :

- १) आपल्या पाल्याने उत्तम गुणांनी (टक्के) उत्तीर्ण व्हावा अशी पालकांची इच्छा अपेक्षा असते.
- २) आपल्या पाल्याने अध्ययनात पुढे असावे असे वाटते.
- ३) आपल्या पाल्याच्या क्षमता व गुणाबाबत पालक अनभिज्ञ असतात.
- ४) पाल्याच्या अध्ययनाचा अर्थ पालक फक्त जास्त टक्के गुण असा लावतात
- ५) पाल्याच्या करियर व अध्ययन या बाबत फारसे पालक जागरुक नसतात.

५) व्याप्ती : नंदुरबार शहरातील पालकांचा यात सहभाग आहे व या शहराकरिता संशोधन मर्यादित आहे.

६) महत्त्व :

आज २१ व्या शतकात स्पर्धेच्या युगात आपल्या सभोवतालची परिस्थिती बदललेली दिसते. आज स्पर्धेच्या युगात माणूस सततच धावतांना दिसतो. ही अस्वस्थ करणारी धावपळ जीवनशैली धकाधकीचे तणाव ग्रस्त जीवन जगतांना माणूस आढळतो. या बदललेल्या परिस्थितीचा समाजावर, लोक जीवनावर विपरित परिणाम होतांना दिसतो. आज विभक्त कुटुंब व्यवस्था अस्तित्वात आलेली आहे. एक अपत्य-एक मुलगा किंवा एक मुलगी अथवा दोन अपत्ये - एक मुलगा एक मुलगी किंवा दोन्ही मुले, दोन्ही मुली, आई वडील म्हणजे पालक अशी कौटुंबिक व्यवस्था आढळते. यात आई-वडील म्हणजे पालक नोकरी व्यवसायामुळे घराबाहेर पडतात. दिवसातील ८-१०-१२ तास घराबाहेर राहणारे पालक आणि त्यांची मुले घरात एकटी राहतांना आढळतात. तर कधी पाळणाघर, शाळेत, ट्युशन, क्लास मध्ये अडकवलेली आढळतात. अशी सामाजिक रचना आज अस्तित्वात आहे. अशातच पालकांच्या पाल्यांकडून अपेक्षाही वाढल्या आहेत. आपल्या पाल्याने खूप शिकावे - डॉक्टर, इंजिनियर व मोठे पदाधिकारी व्हावे असे प्रत्येक पालकाला वाटत असते.

पालकांचा अध्ययन या संकल्पने बाबत दृष्टिकोणातही भिन्नत दिसते. अध्ययन ही जीवाच्या जन्मापासून ते व्यक्तीच्या अंतापर्यंत चालणारी अखंड प्रक्रिया आहे. आजच्या काळात वैज्ञानिक व वैद्यकीय प्रगतीमुळे जीवाच्या जन्मापूर्वी म्हणजेच गर्भावस्थेतही अध्ययन प्रक्रिया घडत असते. असे सिद्ध व सर्वमान्य झाले आहे. म्हणजे गर्भावस्थेपासूनच पालकांनी पाल्यांच्या अध्ययनात सहभागी व्हावे. पाल्यांच्या जन्मानंतर नवनवीन अनुभवातून, संस्कारातून अध्ययनात सहभागी व्हावे. अध्ययन ही कायमस्वरूपी इष्ट दिशेने, समाजमान्य दिशेने वर्तन बदल घडविण्याची प्रक्रिया आहे. पालकांनी पाल्याच्या जन्मापूर्वीपासून ते जन्माला आल्यानंतर त्यांच्या विकासात सहभागी होणे सहयोग व सहकार्य, संस्कार करणे अपेक्षित आहे. पाल्य आपली संपत्ती आहे. तिचे जतन व वाढ योग्य प्रकारे करणेही पालकांची जबाबदारी आहे. पाल्याला योग्य शिक्षण देणे, घडविणे व योग्य नागरिक बनविणे म्हणजे पाल्याच्या अध्ययनात सहभागी होणे असे होईल.

अध्ययनाने व्यक्तीचा सर्वांगीण विकास घडून यावा. हा सर्वांगीण विकास म्हणजे

- १) शारीरिक विकास
- २) भावनिक विकास
- ३) बौद्धिक विकास
- ४) समाजिक विकास
- ५) मानसिक विकास
- ६) कारक कौशल्याचा विकास

असा विकास घडून आणणे म्हणजे पाल्याच्या अध्ययनात पालकांचा सहभाग होईल. या सर्व दृष्टीकोणातून आजच्या पालकांचा पाल्याच्या अध्ययनात सहभाग या विषयांवर सर्वेक्षण करून पालकांची भूमिका काय आहे ? त्याचा सहभाग कसा असेल ? किती असेल? सहभागाचा अर्थ पालक काय घेतात ? घरात पालक व पाल्य यांची आंतरक्रिया होते काय ? पाल्याचे अध्ययनासाठी पालक पोषक वातावरण देतात का ? आपल्या इच्छा-अपेक्षा त्यांच्यावर टाकतात का ? आज विद्यार्थी स्पर्धेत अपयशी ठरला, कमी गुण मिळाले अपेक्षेप्रमाणे यश नाही मिळाले तर दुःखी होतो. निराशेच्या गर्तेत जातो. नैराश्याकडे झुकतो. आत्महत्येचा मार्ग घेतो. पालकही चिंता काळजी करतात, एकच अपत्य त्याच्या कडून अपेक्षाभंग झाल्यावर पालकांनाही नैराश्य येते. या अशा सामाजिक स्थितीचे चित्रण बघितल्यावर या विषयावर संशोधन करावे व याची अत्यंत आवश्यकता आहे. असे संशोधिकेला वाटले. म्हणून या संशोधन विषयावर कामकाज केले.

७) साधने : यात पालकांकडून प्रश्नावली भरून घेण्यात आली.

८) न्यादर्श : समाजातील सर्व स्तरावरील पालकांना प्रश्नावली देऊन त्यांची मते जाणून घेण्यात आली.

९) संशोधन पध्दती :

प्रस्तूत संशोधनासाठी सर्वेक्षण पध्दतीची निवड केली. प्रश्नावली भरण्यास दिली.

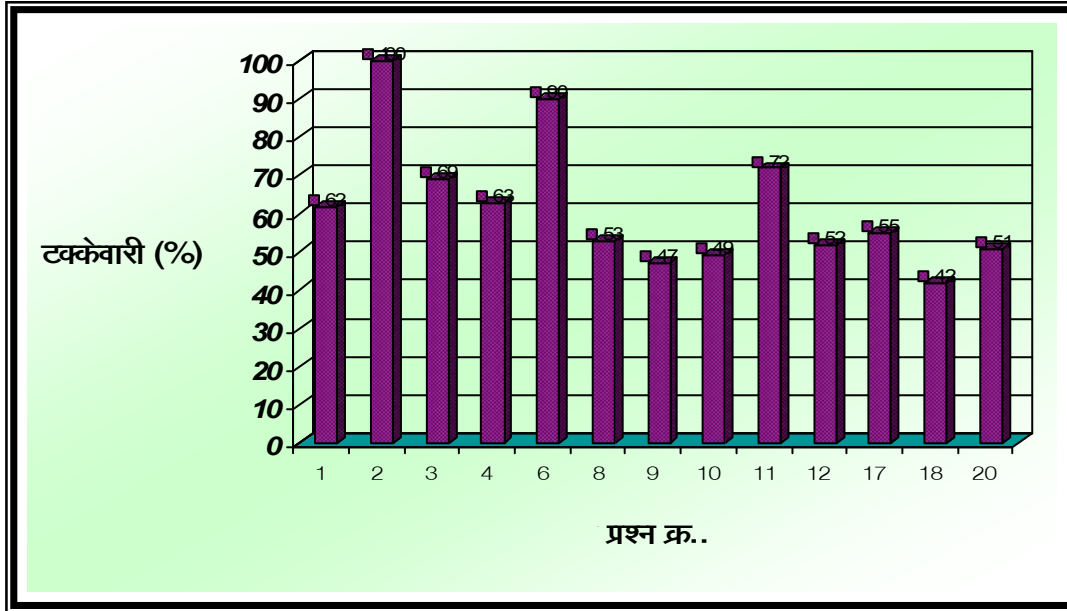
१०) माहितीचेसंकलन व संख्याशास्त्रीय विश्लेषण :

माहितीचे संकलन करण्यासाठी संशोधिकेने प्रश्नावली तयार केली. त्यात १०० पालकांना प्रश्नावली देऊन विश्लेषण केले. अर्थनिर्वचन करण्यासाठी मध्यमान या संख्या शास्त्रीय तंत्राचा वापर केला.

११) निष्कर्ष : प्रश्नांच्या उत्तरातील प्रतिसाद आणि त्याची टक्केवारी दर्शविणारा तक्ता.

अ.क्र.	प्रश्न क्र.	प्रतिसाद	होय	टक्केवारी
--------	-------------	----------	-----	-----------

१.	१	१००	६२	६२%
२.	२	१००	१००	१००%
३.	३	१००	इंग्रजी ६९	६९%
४.	४	१००	६३	६३%
५.	६	१००	९०	९०%
६.	८	१००	५३	५३%
७.	९	१००	४७	४७%
८.	१०	१००	४९	४९%
९.	११	१००	७२	७२%
१०.	१२	१००	५२	५२%
११.	१७	१००	५५	५५%
१२.	१८	१००	४२	४२%
१३.	२०	१००	५१	५१%

आलेख :
प्रश्नांच्या

उत्तरातील त्यांची टक्केवारी दर्शविणारा आलेख

दोघे नोकरी करणारे पालकांची टक्केवारी जास्त आहे. आपल्या पाल्याने खूप शिकावे असे वाटणारे पालक सर्वच आढळले. सर्वच पालकांनी आपल्या पाल्याला चांगल्या नामवंत शाळेत प्रवेश घ्यावा असे वाटते व त्यासाठी ते प्रयत्न करतात. इंग्रजी माध्यमाचा विचार करणारे पालक अधिक आढळले. पालक पाल्याच्या अभ्यासाची विचारपूस करतात, यात वह्या-पुस्तके, इतर साधन सामग्री काय हवी ? अभ्यास कसा होतो आहे ? काय अडचणी आहेत ?

- ❖ महागड्या कोचिंग, ट्युशन क्लासला पाठविणारे पालकांची संख्या अधिक आहे.
- ❖ नावा रुपाला आलेले गावातील प्रख्यात, नामवंत कोचिंग क्लासला पाठविण्याचा ओढा जास्त आहे.

- ❖ शाळेत भेटी देण्याच्या पालकांची टक्केवारी कमी आहे.
- ❖ पालक सभेस जाणाऱ्या पालकांची टक्केवारी कमी आहे.
- ❖ आपल्या पाल्याने जास्त टक्के गुण मिळवावे ही अपेक्षा ठेवणारा पालक अधिक आहे.
- ❖ पाल्याबरोबर संवाद अध्ययनाबाबत करणारे पालकांची संख्या कमी आहे.
- ❖ पालक T.V. बघतात व पाल्य अध्ययन करतो अशी स्थिती दर्शविणारी टक्केवारी जास्त आहे.
- ❖ पाल्याला अध्ययनासाठी लागणारी भौतिक साधनसामग्री जसे वहा, पुस्तके, कोचिंग क्लास, खाणे पिणे चे साहित्य, सोयी सुविधा उपलब्ध करून देणे असे मानणारे पालकांची टक्केवारी जास्त आहे.
- ❖ अभ्यासासाठी लवकर उठविणे, शाळेची तयारी करण्यास मदत करणे, त्यांच्या आरोग्याची काळजी घेणे असे काम करणारे पालक अधिक आहे.

एकंदरीत निष्कर्षावरून असे स्पष्ट होते की, भौतिक सोयीयुक्त जीवन असेल तर पाल्याचे अध्ययन चांगले घडून येईल. सर्व स्तरावरील पालक भौतिक साधनसामग्री पुरविणे शाळेचे गणवेश, वहा-पुस्तक, चांगल्या क्लासला पाठविणे, वेळेवर खाण्या-पिण्याची काळजी घेणे, अभ्यासासाठी आवश्यक साहित्यसामग्री पुरविणे इतकाच अर्थ अध्ययनाचा घेताना आढळले. शाळेची फिस, शाळेने सांगितले त्या सर्व गोष्टी करून देण्यास तत्पर असलेले पालक आढळले. अत्यंत धावपळीत आणि घाईगर्दीत पालक असतात. पण सुसंवाद किंवा अभ्यासाबाबत विचारपूस करणारे पालक आढळले.

काही पालक आरोग्य व शिक्षणाचा संबंध समजून पाल्याची काळजी घेणारे आहेत. आपल्या पाल्याने मोठे होऊन नाव लौकीक मिळवावा, जीवनात यशस्वी व्हावे, चांगले जीवन जगावे, सुखी राहावे असे मत सर्वच पालकांनी व्यक्त केले. काही पालक आपले इतर अपत्य व पाल्याचे मित्र मंडळी यांच्या मध्ये अभ्यासाबाबत, हुशारीबाबत, गुणाबाबत, गुणांच्या टक्केवारी बाबत तुलना करतात.

१२) उपाययोजना :

- १) सुज्ञान पालकत्व निर्माण व्हायला हवे. आई-वडिलांनी पाल्यांच्या संगोपन, विकासाबाबत, व्यक्तिभेदाबाबत माहिती घ्यावी.
- २) आपल्या पाल्याच्या क्षमता, कल, आवडी अभिरुची, अभिवृत्ती, छंद ओळखावे त्याप्रमाणे अभ्यासक्रम निवडून अध्ययनात सहभागी व्हावे.
- ३) जीवन जगण्यासाठी माणुसकीचे शिक्षण देण्याचा पालकांचा कल असावा.
- ४) आई नोकरी व्यवसायामुळे बाहेर पडली म्हणून आई-बाबा दोघांनी पाल्यावर संस्कार करावेत.
- ५) पाल्याची अति काळजी घेऊन त्याला सतत सुरक्षितता देणे, आपल्याच विचाराने वागविणे पालकांनी करू नये. पाल्याच्या इच्छा, आकांक्षा निर्णयावर सकारात्मक विचार करावा.
- ६) जास्त टक्केवारी, गुण मिळवायला लावून पाल्याचा जीव धोक्यात टाकू नये.
- ७) पाल्यात आंतरिक प्रेरणा निर्माण करावी.
- ८) पाल्याचे 'स्व' जपावा. त्यांची प्रशंसा, कौतुक योग्य वेळी, योग्य प्रकारे करावे.

संदर्भ ग्रंथ :

१) भिंताडे वि.रा (१९८९)	शैक्षणिक संशोधन पद्धती, नूतन प्रकाशन पुणे.
२) कुंडले म.बा. (२००३)	शैक्षणिक तत्वज्ञान व शैक्षणिक समाजशास्त्र, श्री विद्याप्रकाशन.
३) मुळे रा.श., उमाठे, वि.तु. (१९८७)	शैक्षणिक संशोधनाची मूलतत्त्वे, महाराष्ट्र विद्यापीठ ग्रंथ निर्मिती मंडळ, नागपूर.
४) मराठे, रमा (२००६)	असे घडवा मुलांचे व्यक्तिमत्व, साकेत प्रकाशन, पुणे.
५) नगरकर, वंदन राम (२०१०)	पालकांचे चुकते कुठे ? इंद्रायणी साहित्य प्रकाशन, पुणे.
६) पारसनीस न.रा. (२००९)	प्रगत शैक्षणिक मानसशास्त्र.

प्रश्नावली

- १) तुम्ही दोघे पतिपत्नी नोकरी, व्यवसाय करता काय ?
- २) तुमच्या पाल्याचे शिक्षण व्हावे असे वाटते काय ? हो- नाही.
- ३) तुम्हीतुमच्या पाल्याला कोणत्या माध्यमाच्या शाळेत प्रवेश देण्यास तयार असता ?
- ४) तुमच्या पाल्याचा अभ्यासाबाबत विचारपूस करता काय ?हो / नाही.
- ५) विचारपूस करता म्हणजे काय-काय करता ?
- ६) तुम्ही पाल्याला ट्यूशन, कोचिंग क्लास ला पाठवतात काय ?हो / नाही.
- ७) ट्यूशन कोचिंग ला पाठवितांना क्लासेसची निवड कशी करतात ?
- ८) तुम्हालातुमच्या पाल्यांच्या शाळेत नियमित भेटी देता काय ?हो / नाही.
- ९) पालकसभेस जाता का ?
- १०) तुम्हीतुमच्या पाल्याचा अभ्यास क्षमता शक्ती ओळखता का ?
- ११) पाल्याच्या बरोबर संवाद साधता काय ?
- १२) तुम्हीt.v. बघता तेव्हा पाल्य अभ्यास करीत असतो काय ?
- १३) तुमच्या पाल्याचे मित्रांनी भेटता का ? गप्पा गोष्टी, विचारपूस करता का ?
- १४) पाल्याच्या अध्ययनात सहभाग घेता म्हणजे काय-काय करता ?
- १५) तुम्हीतुमच्या पाल्याची काळजी घेता म्हणजे काय-काय करता ?
- १६) तुमच्या पाल्याने मोठेहोऊन कोणत्या क्षेत्रात करियर करावे असे वाटते ?
- १७) तुम्हीतुमच्या पाल्याच्या सर्व मागण्या पूर्ण करतात काय ?होय / नाही.
- १८) तुम्ही स्वतः पाल्याचा अभ्यास घेता का ?होय / नाही.
- १९) घेत असल्यास कशा प्रकारेघेता ?
- २०) तुम्हीतुमचे पाल्य व त्यांची मित्र मंडळी या सर्वांची अभ्यास व इतर बाबतीत तुलना करता काय ?